

1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 34 (477.83/86) (091)

Анжеліка Баран,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

ЄВГЕН ОЛЕСНИЦЬКИЙ – ДЕПУТАТ ГАЛИЦЬКОГО СЕЙМУ ТА АВСТРІЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД НА ДЕЯКІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Розкриваючи громадсько-політичну діяльність депутата австрійського парламенту та Галицького крайового сейму Євгена Олесницького, автор висвітлює процес становлення української політичної еліти та її парламентську боротьбу з відстоювання національних прав та свобод українського населення Східної Галичини в другій половині XIX ст. у складі Австро-Угорської імперії.

Ключові слова: депутат, австрійський парламент, Східна Галичина, Галицький крайовий сейм.

Баран А. В.

Евгений Олесницкий – депутат сейма и австрийского парламента: ретроспективный взгляд на некоторые страницы жизни и деятельности

Раскрывая общественно-политическую деятельность депутата австрийского парламента и Галицкого краевого сейма Е. Олесницкого, автор анализирует процесс становления украинской политической элиты и ее парламентскую борьбу по отстаиванию национальных прав и свобод украинского населения Восточной Галиции во второй половине XIX века в составе Австро-Венгерской империи.

Ключевые слова: депутат, австрийский парламент, Восточная Галиция, Галицийский краевой сейм.

Baran A.

Eugene Olesnytskyi – Galician Sejm deputy and Austrian Parliament: a retrospective opinion at some pages of life and activity

At the present stage of development of domestic jurisprudence scholarly attention to the problems of formation and development of state-building traditions of the Ukrainian people increased significantly. Of particular interest is the experience of parliamentary activity of Ukrainians in Eastern Galicia, which for the second half of the nineteenth century became the center of political development of Ukrainian lands. Ukraine's independence and the development of national science of history and law have created an in-depth study of life and work of the people who were organizers and direct participants in the struggle for the Ukrainian national state. An issue concerning personification of history, biographical research, investigation of activity and political heritage of famous politicians of the given period have become one of the important tasks of modern science of the history of state and law of Ukraine. Works devoted to the study of parliamentary activity of Ukrainians in representative bodies of Austria-Hungary now play an increasingly important role. The attention of researchers is attracted first of all to the names of the Ukrainian political and public figures whose activity and creativity was falsified in the past or even was removed from the scientific and public circulation.

Eugene Olesnytskyi, deputy of the Austrian parliament and regional Galician Sejm belonged to these figures which were at the forefront of the struggle for national liberation and cultural development of Western lands. He made a significant contribution to the development of social and political life of the Ukrainians of Eastern Galicia.

Keywords: deputy, Austrian parliament, Eastern Galicia, Galician Regional Sejm.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної юридичної науки помітно зростає увага вчених до проблематики становлення і розвитку державницьких традицій українського народу. Особливий інтерес викликає досвід парламентської діяльності українців у Східній Галичині, яка на другу половину XIX ст. стала осередком політичного розвитку українських земель. Здобуття Україною незалежності і розвиток національної науки історії держави та права створили можливість більш глибокого вивчення життя та діяльності людей, які були організаторами й безпосередніми учасниками боротьби за Українську національну державу. Питання персоніфікації історії, дослідження життєвого шляху, діяльності та політичної спадщини визначних її діячів стали одними із важливих завдань сучасної науки історії держави і права України. Праці, присвячені дослідженню парламентської діяльності українців в представницьких органах Австро-Угорщини, відіграють сьогодні більш значиму роль. Увагу науковців привертають передусім імена тих українських політичних та громадських діячів, діяльність та творчість яких у минулому фальшувалась чи взагалі була вилучена з наукового та суспільного обігу.

До таких діячів, які перебували на вістрі боротьби за національне визволення та культурний розвиток західноукраїнських земель, належав український депутат австрійського парламенту та Галицького крайового сейму Євген Олесницький.

Завдання даної наукової розвідки полягає у висвітленні окремих сторінок життя та діяльності українського депутата австрійського парламенту та Галицького крайового сейму Є. Олесницького з відстоювання національних прав та свобод українського населення Східної Галичини II пол. XIX ст.

Стан дослідження. У контексті історії України науковий інтерес до окремих сторінок життя та парламентської діяльності Є. Олесницького в представницьких органах Австро-Угорщини виявляли такі вітчизняні вчені, як: І. Гловацький, В. Качкан, Р. Матейко, І. Чуйко та ін.

У дискурсі історико-правового дослідження діяльності українського депутата Є. Олесницького у представницьких органах Австро-Угорської імперії є доволі актуальним питанням. Загалом література, що висвітлює парламентську діяльність Є. Олесницького, є популярно-публіцистичною, лише декілька статей мають науковий характер.

Виклад основного матеріалу. У II пол. XIX ст., у період так званої «адвокатської доби» національно-культурного відродження, провідну роль у громадсько-політичному і суспільно-культурному житті Східної Галичини відігравали правники.

Серед них одним із найвизначніших був Є. Олесницький. Народився Є. Олесницький 5 березня 1860 р. у с. Говилів Великий нинішнього Теребовлянського району Тернопільської області у сім'ї священика з польським корінням. Її генеалогічне коріння сягає аж у XIII ст., з якого вийшов у XV ст. славнозвісний краківський єпископ кардинал Збігнев Олесніцкі, як згадує Є. Олесницький у своїй книжці «Сторінки з мого життя» (ч. 1, Львів, 1935). «Традиція цієї родини, переховувана дбайливо в давніх поколіннях аж до часів мого діда, затерлася за мого батька. Мій батько був найстарший зі своєї рідні й виховав сам майже всіх своїх братів і сестер. Він прожив майже ціле століття і був від самого почину щирим і свідомим українцем (або як тоді називали русином; уживаю цього слова там, де пишу про часи, коли термін «українець» не був ще загальноприйнятим) і, здається соромився свого шляхетського походження. Про це ніколи не було мови в хаті, а коли часом згадувалося, то хіба з насмішкою. Мої старші сестри згадували не раз у пізніших роках, що наші польські шляхетські документи наша покійна мама зужила в кухні під пляцки» [2, с. 112]. Саме тут, у сім'ї, почали западати в дитячу душу перші зерна здорового українського духу, які згодом поставили Є. Олесницького на одне з перших місць між борцями за права українського народу.

З 1867 р. Є. Олесницький навчався в Тернопільській гімназії. У своїх спогадах Є. Олесницький зазначав: «Тернопільська гімназія мала для нас, українців, велике значення не лише тому, що з неї вийшло найбільше з усіх галицьких гімназій – після Львова і, може, Перемишля – інтелігентних українців, але й тим, що була це справжня твердиня українського духу. У ній молодь гартувалася, формувала український світогляд, ідеали, що берегли її перед москвофілами, і перед поляками. Тернопільські учні мали в цьому плані добру славу: були борцями українського руху в Галичині. Жила там традиція організованого братства, що на кожному кроці маніфестувала свою українську національність, – демонструвала словом, пісню, козацькими строями та українським світоглядом» [1, с. 56].

Навчаючись у гімназії, Є. Олесницький поринув у вир громадського життя: в 4 класі він вступив до гімназійного товариства «Тернопільська громада», яка, за його ж словами, – «...справдішня українська твердиня. Се була сильна, свідомо організована, яка вже в найраніших літах лучила її в свідомий ідейний гурт» [3, с. 161]. Вступаючи в члени «Громади», він склав присягу, що ніколи її не зрадить, і що все життя працюватиме на користь українського народу. Із висоти прожитих літ Євген Олесницький згадував, що з

усіх присяг, які він приймав як адвокат, як депутат Галицького сейму та австрійського парламенту, жодна не справила на нього такого враження, як та, що була прийнята в «Громаді».

Восени 1878 р. Євген Олесницький став студентом правничого факультету Львівського університету. При виборі майбутнього фаху він вагався між філософським та правничим відділом. Після розміркування дійшов висновку, що як юрист зможе успішніше послужити народній справі.

Майбутній правник активно включився в громадське життя, брав діяльну участь у роботі студентських організацій «Дружній лихвар» і «Кружок правників», культурно-просвітніх товариств «Руська бесіда» і «Просвіта».

Після закінчення університету у 1883 р. Є. Олесницький розпочав у Львові судову практику, маючи намір надалі займатися адвокатурою. Незабаром йому випала нагода вперше виступати у суді публічно. Проходячи у 1884 р. практику в одній із адвокатських канцелярій Львова, правник почав видавати власним коштом «Русько-українську бібліотеку», в якій публікував твори відомих українських письменників. Кілька випусків нового видання було конфісковано за антишляхетську спрямованість. Проте Є. Олесницький через суд виступив на свій захист і отримав перемогу. Про це він згадував: «Я зажадав апеляційної розправи і боронив інкримінованих пунктів, виступаючи ось так уперше публічно в суді. Виступ випав дуже добре. Трибунал признав мою оборону дуже світлою і висказався з великим признанням про мої кваліфікації на оборонця...» [7, с. 65].

У 1885-1990-х рр. Є. Олесницький активно співпрацював із авторитетною галицькою газетою «Діло», в якій було опублікована низка наукових розвідок з правових та економічних проблем, зокрема таких як: «Краєве дорожнє законодавство в Галичині», «Краєвий консумпційний податок як средство зменшення недобору в краєвм фондї» (1887), «Примусова асикурація», «Право пропінатції в Галичині» (1888), «Нові робітничі закони в Австрії» (1888), «Школа історична політичної економії і її ювілей в літературі» (1889), «Другий з'їзд польських правників і економістів (1889), «Рух людності в Австрії в р. 1888» (1890). Дані публікації здобули високу оцінку фахівців [3, с. 163].

У 1889 р. Є. Олесницький разом з К. Левицьким та А. Горбачевським заснували «Правничу часопись» – перший український юридичний журнал.

1 серпня 1891 р. Є. Олесницький відкрив адвокатську канцелярію у м. Стрий, де працював до 1909 р.

Діловодство у своїй канцелярії він почав вести не польською, а українською мовою. Це стало неzapеречним і обов'язковим правилом адвоката, і це було справжньою революцією. Такі дії викликали протест і обурення серед колег-юристів та неприємності й докори з боку різних урядників, що, мовляв, на старість змушені вчитися української мови. Але ці труднощі разом з деякими проблемами конкуренції (у Стрию було ще семеро адвокатів) не схитнули Є. Олесницького. Неодноразово йому відкидали подання до суду українською мовою, але він продовжував наполягати на своєму. Через деякий час його наполегливість дала результати: скарбові, судові й автономні урядники перестали обурюватись і почали приймати українськомовні документи. Також і селяни припинили вносити подання по-польськи, відчуваючи, що у випадку завданої кривди матимуть допомогу з боку українського адвоката. Отже, Є. Олесницький домігся, щоб суд працював з українськими клієнтами їх рідною мовою та видавав нею письмові відповіді та судові рішення [4, с. 38].

Найгучніша та найуспішніша справа Є. Олесницького пов'язана із захистом депутата Галицького сейму Т. Окуневського, звинуваченого в підбурюванні людей проти намісника краю К. Бадені. Особливою обставиною цієї справи слід вважати те, що серед присяжних не було жодного українця. Промови адвоката, виголошені з незвичайним ораторським завзяттям, справили величезне враження на присутніх, і, як результат, звинувачений був виправданий. Закінчив адвокат останню промову словами, актуальність яких зберігається й до сьогодні. Апелюючи до високих громадянських почуттів присяжних, він сказав: «У конституційній державі опозиція – звичне й дозволене явище. Приклади з історії свідчать, що політичні партії не лише виступають проти влади, але й змушують її представників іти у відставку. Мав право й обвинувачений як політик закликати до опозиції проти краєвого уряду, а також вільно висловлюватись про те, що вважає його діяльність некорисною для українського народу. Проголошувати свої погляди дозволяє конституція. Дивна річ, що в правовій державі за таке слід ставати перед судом! Звинувачений був переконаний, що захищає не лише свою честь, але й основи конституції. Абсолютно природно, що він цим закликав до опозиції, адже народ, який добивається своїх прав, вище за все ставить конституційні свободи» [4, с. 41].

Відкривши адвокатське бюро у місті Стрий, Є. Олесницький не залишився осторонь громадсько-політичного та культурного життя міста, повіту і всього краю. Роки його проживання в Стрию (1891–1909 рр.)

були в історії Стрийщини періодом, який називають «епоєю доктора Євгена Олесницького». Для Стрийщини Є. Олесницький, як зазначає дослідниця його життя та діяльності І. Чуйко, «став «мужем Провидіння». Інтелектуал високого рівня з широкими культурними зацікавленнями, поліглот і людина витончених товариських манер, висококваліфікований адвокат та промовець, політично гнучкий і передбачливий, він організував та створив у краї підвалини українського громадсько-політичного, економічного й культурного життя, здобувши цим загальне визнання й пошану громадян міста та округи» [4, с. 7].

З громадсько-культурною, юридичною працею тісно перепліталась і політична діяльність Євгена Олесницького. Вже після закінчення Львівського університету майбутній політик почав активно цікавитися політичним життям галицьких українців і, зокрема, діяльністю Галицького сейму.

У 1890 р. була проголошена українсько-польсько-австрійська угода між депутатами крайового сейму, найрезонансніша, як вважав Є. Олесницький, акція українців у крайовій репрезентації. Він став одним із тих народовців, які опротестували так звану «нову еру», і закликав до рішучо-последовної опозиційної тактики парламентської боротьби за основні інтереси українського народу. Зростання популярності Є. Олесницького як політика сприяло те, що він правильно розставив акценти, які відповідали тогочасним політичним настроям галицьких українців. Зокрема, засудивши угодовську «нову еру», він найкращим методом боротьби вважав об'єднання і зміцнення українофільських установ (гаслом його програмної статті як кандидата в депутати було: «У солідарності – сила, в силі – перемога»).

У 1895 р. Є. Олесницький вперше став послом Галицького крайового сейму. Із його трибуни політик захищав інтереси українського народу, зокрема вносив запити щодо виборчих зловживань, про відкриття у Львові українського університету, створення у Станіславі української гімназії, вимагав зміни системи народних шкіл, запровадження в останніх україномовного діловодства, наповнення підручників матеріалом з української історії.

Протягом 1901–1903 рр. Є. Олесницький брав участь у бюджетних дискусіях, виголошуючи опозиційні промови, виступав проти утворення бюро посередництва праці як інституції некорисної для українців.

Протягом нової сесії Галицького сейму у 1904 р. Є. Олесницький опротестував як невідповідний для галицьких селян законопроект про рентові господарства, здійснивши його ґрунтовний аналіз, брав активну участь в обговоренні крайового бюджету.

У 1905–1907 рр. на засіданнях сейму Є. Олесницький вносив запити про заснування українських гімназій у м. Бережани та м. Стрий, у справі будівництва приміщення для української гімназії в Тернополі, вкотре закликав відкрити у Львові український університет.

Після чергових виборів до сейму у 1908 р. українофіли об'єдналися під проводом Є. Олесницького в Українсько-Руський сеймовий клуб. Під час цієї сесії голова української репрезентації Є. Олесницький вносив запити щодо нехтування українською мовою в судах, порушував питання про створення при українській гімназії в Перемишлі самостійної філії, вимагав видання українських підручників для шкіл.

Даючи оцінку діяльності Євгена Олесницького як посла Галицького крайового сейму, газета «Діло» пов'язувала з його ім'ям цілу епоху в українській політиці, стверджуючи, що він «...займав перше місце між нашими послами, а також передове місце між загалом політиків...».

Продовженням успішної політичної праці Є. Олесницького було обрання його послом австрійсько-го парламенту, в якому він працював з 1907 р. по 1917 р.

Сформований політик і добрий знавець парламентської справи, Є. Олесницький одразу зайняв провідне місце серед депутатського корпусу. В належно аргументованих виступах Є. Олесницький не раз висував у парламенті принципи положення української політики. Вже на одному з перших засідань він зазначив, що українці ніколи не відмовляться «...від політичної, національної незалежності і будуть боротися проти дискримінації в громадському житті».

У 1909 р. на порядку денному парламентських нарад був запит Є. Олесницького про ліквідацію міністерства для Галицького краю. Політик критично охарактеризував роль очільників цього міністерства, які постійно намагалися гальмувати національний розвиток українського народу у Східній Галичині [1, с. 18–27].

Під час Першої світової війни разом з К. Левицьким та М. Васильком Є. Олесницький був у проводі Загальної Української Ради у Відні, яка представляла український народ. Репрезентуючи інтереси України, відвідував табори інтернованих, обороняв галицьких селян, їх господарські установи.

Помер Є. Олесницький 26 жовтня 1917 р. у Відні. Вірні друзі покійного перевезли його тіло спочатку до Львова, а потім до Стрия, де і поховано Є. Олесницького. Похорони Є. Олесницького відбулися

при великому зібранні народу з участю митрополита А. Шептицького та 50-ти священників. Прощаючись зі своїм великим побратимом, тодішній посол австро-угорського парламенту Кость Левицький сказав: «З найвищою пошаною, належною великому мужови, передовому надзвичайному піонірови нашого народного відродження клонить свої голови весь український нарід перед сею домовиною, бо в ній спочило багато праці невсипущої, життя, тяжкої борби і добра народного...» [5, с. 78].

Після смерті Є. Олесницького залишилося його добре ім'я, великий моральний та інтелектуальний капітал, численні наукові та публіцистичні праці, які потребують подальшого глибокого дослідження.

Висновки. Для сучасних українських юристів за умов демократичної правової держави високо-професійна патріотична праця Євгена Олесницького повинна стати прекрасним взірцем служіння рідному народу.

Список використаної літератури

1. Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини в світлі архівних джерел та некрологів (1800–1939 рр.) / І. Ю. Гловацький. – Львів : СПОЛОМ, 2008. – 304 с.
2. Олесницький Є. (Д-р). Сторінки з мого життя: (1860–1917) : передрук вид. 1935 р. з дод. матер. / Євген Олесницький– Стрий : Друкарські куншти, 2007. – 384 с.
3. Качкан В. А. З корифеїв українського руху (суспільно-культурна праця Євгена Олесницького) / В. А. Качкан // Качкан В. А. Українське народознавство в іменах : у 2 ч. Ч. 1 / В. А. Качкан ; за ред. А. З. Москаленка ; передм. А. Г. Погрібного. – К. : Либідь, 1994. – С. 160–168.
4. Чуйко І. Євген Олесницький: сторінки життєпису : іст.-біогр. нарис / І. Чуйко. – Тернопіль : Принтер-інформ, 2005. – 206 с.
5. Ваццишин М. Видатний громадський діяч Галичини: До 140-річчя від дня народження Є. Олесницького / М. Ваццишин // Дзвін. – 2000. – № 7. – С. 112–121.
6. Чуйко І. Дитячі та юнацькі роки Євгена Олесницького / І. Чуйко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2003. – Вип. 4. – С. 353–358. – (Серія : Історія).
7. Чуйко І. Формування світогляду Євгена Олесницького у Львівський період його діяльності (1878–1891) / І. Чуйко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2004. – Вип. 1. – С. 61–67. – (Серія : Історія).
8. Чуйко І. С. Громадська та парламентська діяльність Євгена Олесницького (1860–1917 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / І. С. Чуйко ; НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознав. – Львів, 2007. – 19 с.